

**Пожуєва Т.О., к.е.н., доцент,
ДВНЗ «Український державний
хіміко-технологічний університет»,
м. Дніпропетровськ**

Антикризове управління – основа забезпечення економічної захищеності підприємства

У статті розглянуто систему протидії проявам економічної захищеності через побудову дієвого фінансового моніторингу, окреслені його основні принципи, доповнено обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу. У статті наголошено, що саме розробка і реалізація попереджувальних заходів у процесі антикризового управління є основою забезпечення фінансової стійкості підприємства. Проаналізовано спільні підходи та відмінності в організації забезпечення антикризового управління та забезпеченні фінансової безпеки.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, економічна безпека, фінансова складова економічної безпеки, антикризове управління

В статье рассмотрена система противодействия проявлениям экономической защищенности путем построения действенного финансового мониторинга, очерчено его основные принципы, дополнено обязанности субъектов первичного финансового мониторинга. В статье отмечается, что именно разработка и реализация предупредительных мер в процессе антикризисного управления является основой обеспечения финансовой устойчивости предприятия. Проанализированы общие подходы и различия в организации обеспечения антикризисного управления и обеспечении финансовой безопасности

Ключевые слова: финансовый мониторинг, экономическая безопасность, финансовая составляющая экономической безопасности, антикризисное управление

A system of economic vulnerability counteracting by building effective financial monitoring is considered in this article. Its basic principles are outlined. Responsibilities of initial financial monitoring entities are complemented. It is highlighted that the development and the implementation of preventive measures in the process of crisis management are the foundation of enterprise's financial stability ensuring. Joint approaches and differences in the organization of crisis management ensuring and financial security ensuring are analyzed.

Key words: financial monitoring, economic security, the financial component of economic security, crisis management.

Постановка проблеми. Фінансова безпека є важливою складовою економіко-організаційного механізму економічної безпеки підприємства. Загальновідомо, що фінансові відносини стосуються проблем обігу, структури, джерел формування коштів, інвестиційної діяльності, кредитування, процесу кругообігу капіталу тощо. Фінансову складову економіко-організаційного механізму економічної безпеки підприємства можна розглядати як кількісно й якісно обумовлений рівень фінансового стану, що забезпечує захист найважливіших фінансових інтересів від наявних та потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз. Параметри якого можуть бути визначеними на основі фінансових показників та забезпечити необхідні підвалини фінансової

підтримки розвитку підприємства [1, с. 303].

В сучасних умовах господарювання значна частина підприємств стає банкрутами в результаті неефективного фінансового управління, необґрунтованого розподілу ресурсів та зусиль з їх використання, прорахунків в планах та прогнозах. Тобто потенційно прибуткові підприємства стають банкрутами лише тому, що не можуть вчасно визначити настання кризи, а також не мають чіткого плану дій у кризовій ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням забезпечення економічної захищеності суб'єкта господарювання приділяли значну увагу багато як вітчизняних, так і закордонних вчених-економістів, зокрема: Н.В. Білошкурська, І.А. Бланк, Т.М. Болгар, С.А. Буткевич, Ю.В. Дубко, С.Н. Ілляшенко, Є.П. Картузов, Ж.В. Кудрицька та ін. Проте підходи до формування економічної безпеки ставить все більше нових і нових завдань.

Постановка завдання. Статтю присвячено дослідженню фінансової складової економічної безпеки підприємства, як одного з провідних чинників забезпечення стабільного функціонування суб'єкта господарювання та запобігання кризових явищ.

Виклад основного матеріалу. Кризові явища на підприємствах – це об'єктивна реальність для економічної системи країн з ринковою орієнтацією. Підприємства, що не є конкурентоздатними мають зникати. Але, на наш погляд, все ж таки скоріше мають зникати ті підприємства, що допустили глобальні помилки: невірно вибрали сферу діяльності, помилково визначили ринкову кон'юнктуру, розробили хибну стратегію розвитку – тобто ті підприємства, що були приречені, незалежно від внутрішніх факторів, якості менеджменту, їх фінансово-економічної безпеки тощо [2].

Сучасні умови господарювання вимагають від суб'єктів підприємницької діяльності виконання досить складних завдань захисту економічних інтересів підприємства та забезпечення його стабільного розвитку. Одним з факторів, що дає змогу підприємству забезпечити свою фінансову незалежність та можливість власної реакції на наслідки дестабілізаційних впливів зовнішніх та внутрішніх процесів економіки та політики є система управління фінансовою безпекою.

Недосконалість на невміле використання методів управління процесами фінансової безпеки підприємства нерідко призводить до того, що найкращі наміри керівництва в підприємницькій діяльності перетворюються на протилежність і замість здобутків провокують шкоду для підприємництва. У зв'язку з цим першочергового значення набуває забезпечення на підприємствах комплексної системи фінансової безпеки, яка стала б запорукою досягнення і підтримання найважливіших фінансових показників, необхідних для створення передумов ефективного функціонування підприємства в поточному та майбутньому періодах [3].

Для забезпечення ефективної діяльності підприємства та функціонування у суб'єкта господарювання системи реальної протидії проявам економічної злочинності, насамперед у фінансовій сфері, доцільно забезпечити систему

менеджменту дієвим фінансовим моніторингом. При цьому основними принципами здійснення фінансового моніторингу мають бути:

- пріоритетність безпеки в питаннях життя та здоров'я людини, прав і законних інтересів держави, юридичних та фізичних осіб перед будь-якими іншими інтересам і цілями у сфері фінансово-господарської діяльності;
- підконтрольність та підзвітність суб'єктів первинного фінансового моніторингу відповідним суб'єктам державного фінансового моніторингу;
- рівність прав і законних інтересів усіх учасників фінансових операцій;
- гарантування та дотримання прав і законних інтересів учасників фінансових операцій;
- об'єктивність, відкритість, системність та неупередженість здійснення фінансового моніторингу;
- наявність підстав, визначених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», для здійснення фінансового моніторингу;
- неприпустимість дублювання повноважень органів державного та первинного фінансового моніторингу;
- відповідальність суб'єктів державного та первинного фінансового моніторингу та їх посадових осіб за шкоду, заподіяну учасникам фінансових операцій внаслідок порушення вимог законодавства;
- дотримання умов міжнародних договорів України.

У статті 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» визначенні завдання та обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу, але їх обов'язки необхідно доповнити такими, як:

- забезпечення безперешкодного доступу суб'єктів державного фінансового моніторингу та правоохоронних органів до документів або інформації, що міститься в них, відповідно до вимог законодавства;
- забезпечення розроблення та постійного оновлення правил, програм здійснення фінансового моніторингу з урахуванням вимог нормативно-правових актів і передового досвіду;
- вжиття заходів щодо підвищення професійної підготовки та майстерності персоналу до виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;
- з'ясування мети та характеру майбутніх ділових стосунків з клієнтом; аналіз відповідності фінансових операцій, що здійснюються клієнтом, наявній інформації про зміст його діяльності та фінансовий стан [4, с. 248].

Фінансова безпека є найважливішою складовою економічної безпеки, тому що вона визначає стан фінансової сфери підприємства, без якої економіка в сучасних умовах не може існувати. Тобто фінансова безпека займає вирішальне місце в системі економічної безпеки.

Параметри кожної ланки фінансової безпеки підприємства повинні забезпечити її внутрішню та зовнішню збалансованість, а їх значення мають бути достатніми для забезпечення необхідної стійкості системи до дії загроз.

Основною метою фінансової безпеки підприємства є постійне підтримання такого стану фінансової сфери, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечувати ефективне функціонування економіки та її зростання [6, с. 254].

Питання фінансової безпеки є системними, оскільки вони стосуються і пов'язують окремі країни, регіони, суб'єкти господарювання, політику, економіку, фінанси, фінансову безпеку окремого громадянина, домашніх господарств, населення в цілому, підприємств, організацій, установ та їх асоціацій, галузей господарського комплексу регіонів, окремих секторів економіки, держави та різноманітних міждержавних утворень, світового співтовариства в цілому.

Сучасний стан вітчизняної економіки говорить про те, що необхідно більше уваги приділяти питанням впровадження механізмів забезпечення фінансової безпеки саме на рівні суб'єктів підприємництва сфери матеріального виробництва, і це підтверджується тим, що діяльність підприємств пов'язана зі значною кількістю ризиків і нестабільністю як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, а також загрозами поглинань, зокрема, через процедури банкрутства [2].

У разі, коли рівень фінансової безпеки дуже низький або вона відсутня на перший план виступає антикризове управління фінансовою діяльністю. Процес антикризового управління розпочинається тоді, коли на фінансову діяльність прямо діє сукупність певних загроз, але ще є можливість самостійно вийти з кризового стану. Під антикризовим управлінням розуміють систему управління підприємством, спрямовану на своєчасне виявлення можливих кризових ситуацій, розроблення заходів протидії, швидке реагування на будь-які зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищах.

Саме розробка і реалізація попереджувальних заходів у процесі антикризового управління є основою забезпечення фінансової стійкості підприємства. Основною метою обох видів управління (тобто антикризового і фінансовою безпекою) є повернення підприємства до нормального стану фінансової діяльності. Отже, об'єктом антикризового управління є кризовий фінансовий стан підприємства, об'єктом управління фінансовою безпекою – сукупність загроз і небезпек, які впливають на нього [5, с. 175].

Різними є й інструменти, які використовуються цими видами управління:

- при антикризовому управлінні це: реструктуризація, реінжиніринг, санація;
- при управлінні фінансовою безпекою – методи стратегічного і поточного управління [5, с. 176].

Методи оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства свідчить, що існують різні підходи до цього питання. Так, індикаторний підхід передбачає порівняння фактичних значень показників фінансової безпеки з пороговими значеннями індикаторів її рівня. Під пороговими значеннями індикаторів фінансової безпеки розуміють їхні граничні величини, недотримання яких призводить до формування негативних тенденцій (виникнення загроз) у сфері фінансової безпеки. За такого підходу найвищий рівень фінансової безпеки

підприємства досягається за умови, що вся сукупність індикаторів знаходиться в межах порогових значень, а порогове значення кожного з індикаторів досягається не на шкоду іншим і має обґрунтований фінансовий підхід. Цей підхід слід визнати правильним і виправданим. У той же час використання цього підходу залежить в основному від визначення порогових значень, які залежать від стану зовнішнього середовища, на яке підприємство майже не може впливати, а тільки пристосовуватися до його умов. Крім того, дуже важко визначити для підприємств ці порогові рівні, до того ж, вони будуть різними для кожного окремого підприємства [7, с. 116].

Забезпечення належного рівня фінансової безпеки може бути вирішене лише за дотримання комплексного підходу до вирішення питань захисту фінансових інтересів. Тільки так можливо досягти належного ефекту [8, с. 230].

Ресурсно-функціональний підхід до визначення рівня фінансової безпеки включає такі методи:

а) вимір стану фінансової безпеки на основі оцінювання рівня використання фінансових ресурсів за спеціальними критеріями – власні фінансові ресурси та позикові фінансові ресурси;

б) оцінювання рівня виконання функцій – забезпечення високої фінансової ефективності діяльності підприємства, його фінансової стабільності і незалежності. Такий підхід є дуже широким, оскільки, по-перше, у цьому разі процес забезпечення фінансової безпеки ототожнюється фактично з усією діяльністю підприємства і, по-друге, зводиться до оцінювання використання ресурсів на підприємстві [8, с. 117].

Заслуговує уваги методичний підхід, запропонований С.М. Ілляшенко, який обґрунтував системний підхід до оцінювання рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства виконувати на основі аналізу його фінансової стабільності, ступінь якої визначається з урахуванням достатності оборотних коштів (власних або запозичених) для здійснення виробничо-збутової діяльності. Але це вузький підхід до оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства. Крім оборотних коштів, у фінансовій діяльності підприємства наявні власний основний капітал, прибуток, інвестиції, цінні папери тощо.

С.М. Ілляшенко виділяє 5 рівнів фінансової безпеки підприємства:

1. Абсолютний (для функціонування підприємству остаточно власних оборотних коштів).

2. Нормальний (підприємство обходиться власними джерелами формування запасів і покриття витрат).

3. Хиткий (підприємству недостатньо власних оборотних коштів і воно залучає середні й довгострокові позики і кредити).

4. Критичний (крім власних оборотних коштів, середньо- і довгострокових позик і кредитів, залучаються ще й короткострокові).

5. Кризовий (підприємство знаходиться на межі банкрутства) [9, с. 15].

Аналізуючи наведені критерії і факти, можна зробити висновок про те, що абсолютний і нормальний рівні фінансової безпеки у цьому випадку – це

тотожні поняття і їх недоцільно виокремлювати один від одного, оскільки вони нічим між собою не відрізняються.

Зрозуміло, що чим вищий рівень забезпеченості комерційної діяльності фінансовими ресурсами, тим вищим є і рівень фінансової безпеки підприємства. Але слід зробити певне застереження: рівень безпеки має бути оптимальною величиною, інакше спостерігається неефективне використання фінансових коштів за дуже високого рівня фінансової безпеки.

На думку С.С. Герасименка, Н.А. Головача, більш обґрунтованим є оцінювання фінансового стану підприємства на основі використання методу побудови узагальнюючих показників з використанням моделей дискримінантного аналізу, а саме, поділ об'єктів на дві групи:

- 1) з добрим фінансовим станом (не банкрути);
- 2) з поганим фінансовим станом (банкрути) [7, с. 117].

Слушною є думка В.М. Зарубинського та Н.С. Зарубинської, які пропонують рівень фінансової складової економічної безпеки оцінювати набором коефіцієнтів, які характеризують власне фінансовий стан підприємства. Сюди віднесено коефіцієнт ліквідності оборотних коштів, швидкості ліквідності оборотних коштів, обороту товарних запасів, ефективності використання абсолютних активів, ймовірності банкрутства, точки беззбитковості [7, с. 119].

Такий підхід до визначення рівня фінансової безпеки підприємства можна відстежити і в праці І.А. Бланка [10], де оцінювання рівня фінансової безпеки здійснюється через аналіз значної сукупності фінансових коефіцієнтів.

Важливим кроком на шляху забезпечення фінансової безпеки підприємства є розробка концепції фінансової безпеки.

Концепція фінансової безпеки – це певна сукупність поглядів на забезпечення фінансової безпеки, яка передбачає також комплексне визначення загроз і системне розуміння шляхів їх усунення. Концепція має включати шляхи виявлення та усунення загроз, принципи, які необхідно при цьому застосовувати, сукупність прогнозованих ситуацій зі станом фінансової безпеки, інструменти та технології, потрібні для цього, а також алгоритм забезпечення фінансової безпеки. Концепція як модель є основою для розробки стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Прикладом такої концепції може бути «фінансова стратегія підприємства» І.О. Бланка, яка визначається як «один із найбільш важливих видів функціональної стратегії підприємства, що забезпечує всі основні напрями розвитку його фінансової діяльності і фінансових відносин шляхом формування довгострокових фінансових цілей, вибору найбільш ефективних шляхів їхнього досягнення, адекватного корегування напрямів формування і використання фінансових ресурсів зі зміни умов зовнішнього середовища» [10].

До цього визначення сутності фінансової стратегії можна було б додати забезпечення фінансових інтересів підприємства та його фінансової безпеки.

Різновидом фінансової стратегії є стратегія забезпечення фінансової безпеки підприємства, яка може бути окремою системою, а може входити до складу загальної фінансової стратегії підприємства, яка, в свою чергу, входить

до складу його загальної стратегії. Тоді стратегію забезпечення фінансової безпеки підприємства можна визначити так: це науково-методичний інструмент (технологія), який включає визначення стратегічних фінансових цілей (у вигляді фінансових інтересів), вибір ефективних напрямів, форм і методів їх досягнення й механізм реагування на зміни у зовнішньому середовищі і внутрішньому стані фінансової діяльності.

Основною метою такої стратегії має бути забезпечення фінансової безпеки підприємства [5, с. 177].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Для забезпечення ефективної діяльності підприємства та функціонування у суб'єкта господарювання системи реальної протидії проявам економічної небезпеки, насамперед у фінансовій сфері, доцільно використовувати дієвий фінансовий моніторинг. Окрім того, доцільно розширити перелік обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зазначених у статті 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом».

Зазначено, що саме розробка і реалізація попереджувальних заходів у процесі антикризового управління є основою забезпечення фінансової стійкості підприємства. Тому перспективи подальших досліджень лежать саме в цій площині.

Список використаних джерел

1. Білошкурська Н.В. Методичні аспекти оцінки фінансової складової економіко-організаційного механізму економічної безпеки підприємств / Н.В. Білошкурська // Вісник Хмельницького національного університету : науковий журнал. Економічні науки. – Т.4. – Хмельницький, 2011. – № 5. – С. 29–34.
2. Болгар Т.М. Роль фінансової безпеки підприємства в системі антикризового управління [Електронний ресурс] / Т.М. Болгар // Дніпропетровський державний аграрний університет Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1935>
3. Кудрицька Ж.В. Система управління фінансовою безпекою підприємства [Електронний ресурс] / Ж.В. Кудрицька // Дніпропетровський державний аграрний університет Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – №1. – 2012. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=897>
4. Дубко Ю.В. Первинний фінансовий моніторинг як запорука економічної безпеки України / Ю.В. Дубко, С.А. Буткевич // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – № 1. – С. 247–249.
5. Картузов Є.П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти / Є.П. Картузов // Актуальні проблеми економіки : науковий економічний журнал. – 2012. – № 8 (134). – С. 172–181.
6. Брижатиї В. Фінансова безпека: її сутність і роль в економічній безпеці / В. Брижатиї // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2004. – № 5–2. – С. 253–257.
7. Картузов Є.П. Методи оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства / Є.П. Картузов // Актуальні проблеми економіки : науковий економічний журнал. – 2012. – № 10 (136). – С. 115–123
8. Сучасні проблеми розвитку національної економіки шляхом їх розв'язання: [колективна монографія] / за наук. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмошенка. – К. : Національна академія управління, 2008. – 452 с.
9. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С. 12–19.
10. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.